

УДК: 352.075

ORCID: 0000-0002-3963-8461

E-mail: volodya_bozhko@ukr.net

Volodymyr M. Bozhko,
Head at the Department of the
Constitutional, Administrative,
Environmental and Labour Law
(Poltava Law Institute of the Yaroslav
Mudryi National Law University)

Божко Володимир Миколайович,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та
трудового права
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ІЗ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

LEGAL MECHANISM OF INTERACTION BETWEEN LOCAL GOVERNMENT AND STATE AUTHORITIES OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Анотація. У статті досліджуються окремі аспекти правового механізму взаємодії органів державної влади України із органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Адже «війна нового покоління» – гібридна за формою, асиметрична за змістом – супроводжується застосуванням не лише військових дій, але й одночасним використанням різноманітних політичних, економічних, інформаційних та юридичних інструментів, одним із яких є запровадження воєнного стану. Здійснено порівняльний аналіз змісту Указів Президента України від 26 листопада 2018 року №393/2018 та від 24 лютого 2022 року №64/2022. Окреслено їх спільні та відмінні ознаки. Досліджено результати реалізації вищеназваних указів глави держави, зокрема щодо утворення ним військових державних адміністрацій та їх вплив на подальше функціонування сільської, селищної, міської, районної та обласної

ради, сільського, селищного, міського голови, виконавчих органів місцевого самоврядування. Окрему увагу зосереджено на пошуку можливих шляхів вирішення колізії між частиною п'ятою статті 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та частиною третьою статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12 травня 2022 року). Окрім того, висловлюються сумніви щодо конституційності тих норм Закону України «Про правовий режим воєнного стану», котрі наділяють Президента України та Верховну Раду України повноваженнями, яких не передбачено у тексті Основного Закону України. Зважаючи на те, що закони, котрі приймаються в умовах воєнного стану, не завжди підписуються главою держави, окрім того, їх зміст часто суперечить іншим, спеціальним законам, зроблено висновок про те, що Україна досі не у повній мірі використовує весь можливий потенціал воєнного стану та зиск від можливої ефективної взаємодії між органами державної влади України та органами місцевого самоврядування.

Ключові слова: воєнний стан, органи місцевого самоврядування, органи державної влади, військові державні адміністрації, Президент України, Верховна Рада України.

Summary. In the article separate aspects of the legal mechanism of interaction of public authorities with bodies of local self-government in martial law conditions are investigated. After all, the "war of a new generation" - hybrid in form, asymmetric in content - is accompanied by the application not only of military actions, but also by the simultaneous use of various political, economic, informational, and legal tools, one of which is the introduction of martial law. A comparative analysis of the content of Presidential Decrees № 393/2018 dated 26 November 2018 and № 64/2022 dated 24 February 2022 has been carried out. Their common and distinctive features are outlined. The results of implementation of the above-mentioned decrees of the Head of

State on creation by him of military state administrations and their influence on further functioning of village, settlement, city, district and regional council, village, settlement, city mayor, executive bodies of local self-government are investigated. Particular attention is paid to the search of possible ways of solving the collision between the article 78(5) of the Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" and the article 10(3) of the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" (in the edition of the Law of Ukraine "On Amendments to Some Laws of Ukraine on the Functioning of the State and Local Government during the Martial Law" of 12 May 2022). Moreover, there are arguments about the possible unconstitutionality of certain norms of the Law of Ukraine "On the legal regime of martial law" which give the President of Ukraine and the Verkhovna Rada of Ukraine powers not stipulated in the text of the Main Law of Ukraine. Since the laws adopted under martial law are not always signed by the Head of State, in addition, they often contradict other, special laws, it is concluded that Ukraine still does not make full use of the potential from the imposed martial law due to the not always effective interaction between state authorities and local self-government.

Key words: martial law, local government, state authorities, military state administrations, President of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine.

Постановка проблеми. Уже понад вісім років поспіль триває збройна агресія Російської Федерації проти України. За цей час, порушуючи норми та принципи міжнародного права, дво- та багатосторонні угоди, агресор анексував Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, окупував окремі райони Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької областей. І хоча офіційно, відповідно до ч.2 ст.1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року №1207-VII, відлік початку цієї окупації розпочався з 19 лютого 2014 року, переважна більшість провідних воєнно-політичних експертів, військових спеціалістів та аналітиків одностайні в тому, що Російська Федерація раніше

розпочала здійснювати так звану «війну нового покоління» – гібридну за формою, асиметричну за змістом.

Ця війна супроводжується застосуванням не лише військових дій, але й одночасним використанням різноманітних політичних, економічних, інформаційних та юридичних інструментів, одним із яких є запровадження воєнного стану – особливого правового режиму, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Тож ефективність взаємодії органів місцевого самоврядування із органами державної влади України в умовах воєнного стану – одна із важливих передумов швидкої перемоги нашої держави у війні.

Стан опрацювання обраної проблематики, аналіз останніх публікацій та досліджень. Окремі теоретичні аспекти функціонування правового механізму взаємодії органів державної влади України та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану досліджували С.С. Алексєєв, Ю.Г. Барабаш, А.В. Басов, О.Г. Братель, А.Я. Капустін, В.П. Колісник, А.М. Колодій, В.Л. Кулапов, Л.І. Летнянчин, Н.О. Малишев, Л.О. Морозова, Л.Р. Наливайко, О.Ф. Скакун, Т.І. Тарахонич, Ю.М. Тодика, М.В. Цвік, Н.Г. Янгол та багато інших вчених. Віддаючи належне науковому доробку вищеназваних дослідників, маємо констатувати, що вони спрямовували свою увагу здебільшого на аналізі теоретичних та законодавчих засад функціонування органів публічної влади України в умовах воєнного стану.

Мета дослідження – проаналізувати правозастосовний аспект функціонування правового механізму взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної влади України в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Те, як героїчно та ефективно український народ й держава Україна чинять спротив агресору, вивчатиме не одне покоління дослідників. Хочемо привернути увагу до використання нашою державою такого інструменту, як оголошення воєнного стану. Адже упродовж останніх восьми років в Україні його запроваджували двічі: 26 листопада 2018 року Указ Президента України Петра Порошенка №393/2018 «Про введення воєнного стану в Україні» у той же день був затверджений Законом України № 2630-VIII, а також 24 лютого 2022 року Указ Президента України Володимира Зеленського №64/2022 того ж дня парламент затвердив Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №2102-IX.

Об'єднує два вищеназвані укази Президента України наступне: 1) воєнний стан запроваджувався на 30 діб, хоча законодавець не встановив граничних обмежень такого строку; 2) військово командування, разом із органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, уповноважувалися запроваджувати й здійснювати заходи і повноваження, передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII задля оборони України; 3) обласним, Київській міській державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування доручалося утворити ради оборони (правовий статус яких законодавчо не визначений); 4) окреслювався однаковий перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, котрі можна було обмежувати в умовах воєнного стану; 5) Міністерство закордонних справ України уповноважувалося проінформувати Генерального секретаря ООН та офіційних осіб іноземних держав про введення в Україні воєнного стану, про обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Відрізняються вищеназвані укази Президента України наступним: 1) обставинами, за яких їх було оголошено. У 2018 році воєнний стан було

запроваджено після агресії прикордонних кораблів Російської Федерації у Керченській протоці проти кораблів Військово-Морських Сил України. Натомість 24 лютого 2022 року розпочався відкритий воєнний напад агресора з території Росії, Білорусі та тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим, якому передував ракетний обстріл всієї території України; 2) У 2018 році воєнний стан було запроваджено лише у Вінницькій, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській, а також у Чернігівській областях та внутрішніх водах України Азово-Керченської акваторії (п.1 Закону України № 2630-VIII). Натомість у 2022 році воєнний стан було запроваджено на всій території України; 3) У 2018 році задля реалізації правового режиму воєнного стану не приймалися жодні нормативно-правові акти, у той час як у 2022 році їх було видано безліч. Зосередимо свою увагу на аналізі змісту кількох із них та практики їх реалізації.

Указом Президента України «Про утворення військових адміністрацій» від 24 лютого 2022 року № 68/2022 у всіх обласних центрах України утворено обласні військові адміністрації. У зв'язку з їх утворенням, обласні, Київська міська державні адміністрації та голови цих адміністрацій набувають статусу відповідних військових адміністрацій та начальників цих військових адміністрацій (п.1 Указу Президента України № 68/2022); Генеральному штабу Збройних Сил України, головам обласних, Київської міської, районних державних адміністрацій доручено здійснити відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» заходи, зумовлені утворенням військових адміністрацій (п. 3 Указу глави держави № 68/2022).

Вищеназвані приписи Указу Президента України № 68/2022 відповідають ч.ч. 2, 4 ст.4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Однак Конституція України не наділяє Президента України повноваженням утворювати військові адміністрації. Відповідно ж до п.28 ч.1 ст.28 Основного Закону України, глава держави може лише створювати у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх

повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби. Однак військові адміністрації є хоча й тимчасовими (відповідно до ч.1 ст.4 вищезазначеного Закону України № 389-VIII), але повноцінними, а не консультативними, органами державної влади, на які покладено повноваження щодо здійснення тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, та низки інших заходів правового режиму воєнного стану.

Принагідно хочемо нагадати, що відповідно до п. 31 ч.1 ст. 106 Основного Закону України, Президент України здійснює повноваження, визначені Конституцією України. Єдиний орган конституційної юрисдикції, здійснюючи тлумачення цієї норми, сформулював послідовну правову позицію, відповідно до якої повноваження Президента України визначаються виключно Основним Законом України і не можуть бути розширені ані законом України, ані будь-яким іншим нормативно-правовим актом. Таку позицію, зокрема, він втілює у абз. четвертому пп. 2.3 п. 2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2020 року № 11- р/2020 [1]. Схожа правова позиція відображена також у рішеннях єдиного органу конституційної юрисдикції від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004, від 17 грудня 2009 року № 32- рп/2009, від 13 червня 2019 року № 5-р/2019.

Відповідно до ч.5 ст. 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР, повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради достроково припиняються з дня набрання чинності актом Президента України про утворення відповідної військово-цивільної, військової адміністрації. То ж Президент України, утворивши своїм Указом від 24 лютого № 68/2022 в усіх обласних та районних центрах України військові адміністрації одночасно припинив повноваження відповідно усіх обласних та районних рад. Однак фактично як обласні, так й районні ради, їх голови досі продовжують здійснювати свої

повноваження, конкуруючи із начальниками відповідних військових адміністрацій. Наприклад 05 березня відбулася сесія Львівської обласної ради [2], 08 квітня – Полтавської обласної ради [3], 29 квітня – Вінницької обласної ради [4], а 18 травня – Тернопільської обласної ради [5].

Законодавець, очевидно бажаючи виправити існуюче становище, 12 травня 2022 року ще більше ускладнив ситуацію, прийнявши Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» № 2259-IX [6]. Цим Законом України, з-поміж іншого, викладено у новій редакції статтю 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у частині третій якої тепер зазначено: «У разі утворення обласної та/або районної військової адміністрації на період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення чи скасування, у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області або у разі прийняття Верховною Радою України за поданням Президента України відповідного рішення: 1) повноваження такої обласної та/або районної ради здійснюють відповідні обласні та районні військові адміністрації; 2) виконавчий апарат такої районної та обласної ради підпорядковується начальнику відповідної військової адміністрації; 3) відповідні районні та обласні ради не здійснюють свої повноваження; 4) комунальні підприємства, установи та організації, засновані на базі майна спільної власності територіальних громад району або області, підпорядковуються відповідній військовій адміністрації; ... 7) начальник обласної військової адміністрації, начальник районної військової адміністрації за погодженням з начальником відповідної обласної військової адміністрації може увільняти від виконання посадових обов'язків працівників виконавчого апарату такої районної та/або обласної ради (для таких працівників оголошується простій або здійснюється їх переведення на рівнозначну чи нижчу посаду)».

Оскільки законодавець не виключив ч. 5 ст. 78 із Закону України «Про

місцеве самоврядування в Україні», або хоча б не виклав її у новій редакції, вилучивши у ній згадку про районні та обласні ради, то призвів до існування двох норм, котрі спрямовані на регулювання один і тих самих відносин, але по-різному. То ж як вирішити цю колізію? На користь ч. 5 ст. 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», чи ч. 3 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»? Напевно в умовах воєнного стану, починаючи з 20 травня 2022 року (дня набрання чинності Законом України № 2259-IX), слід керуватися ч. 3 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Але в такому випадку як бути із районними та обласними радами, котрі з 24 лютого припинили свої повноваження, на виконання ч. 5 ст. 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»? Набрання чинності Законом України № 2259-IX мало б відновити їх повноваження? Однак, відповідно до ч. 6 ст. 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», у разі дострокового припинення повноважень ради позачергові місцеві вибори призначаються Верховною Радою України не пізніше ніж у дев'яностоденний строк з дня дострокового припинення повноважень відповідної ради. Щоправда, згідно із ч. 1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, народних депутатів України й депутатів місцевих рад.

Якщо тепер, відповідно до ч. 3 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» районні та обласні ради не здійснюватимуть свої повноваження на період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення чи скасування, то як бути із депутатами цих рад, із тимчасовими та постійними комісіями районних та обласних рад? Адже у ст. 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» сформульовано вичерпний перелік можливих підстав для дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради і там немає такої підстави, як утворення військової адміністрації, чи не здійснення відповідною радою своїх повноважень. А якщо повноваження депутатів на період воєнного стану не припиняються, то чому, відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 10

Закону України «Про правовий режим воєнного стану» апарат районної та обласної ради підпорядковується начальнику відповідної військової адміністрації, а не голові відповідно районної чи обласної ради, згідно із п. 10 ч. 6 ст. 55 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»? Адже правовий статус районної чи обласної ради не є сукупністю правових статусів їх депутатів. Той факт, що колегіальний орган упродовж певного строку не здійснює своїх повноважень ще не свідчить про те, що кожен із його членів втрачає або не може реалізувати свій правовий статус.

Відповідно до ч. 2 ст. 55 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», виконавчий апарат районної, обласної ради здійснює організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності не лише самої ради, але й її органів, депутатів. Виконавчий апарат ради забезпечує виконання заходів з відстеження результативності регуляторних актів, прийнятих відповідною радою, якщо рішенням цієї ради повноваження щодо забезпечення виконання заходів з відстеження результативності цих регуляторних актів не делеговано відповідним місцевим державним адміністраціям.

То ж припинення функціонування районної чи обласної ради не мало б автоматично припинити функціонування їх апарату. Однак, відповідно до п. 7 ч. 3 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», начальник обласної військової адміністрації, начальник районної військової адміністрації за погодженням з начальником відповідної обласної військової адміністрації може увільняти від виконання посадових обов'язків працівників виконавчого апарату такої районної та/або обласної ради (для таких працівників оголошується простій або здійснюється їх переведення на рівнозначну чи нижчу посаду – зазначено у Законі України). Щоправда, таким формулюванням законодавець ще більше спантеличив: по-перше, увільнення, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, переведення, відповідно до Кодексу законів про працю України, може здійснювати виключно той орган, якому

надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника. По-друге, інститут «увільнення від виконання працівником своїх трудових обов'язків» застосовується щодо працівників, котрі через поважні причини (через виконання ними державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством України ці обов'язки можуть виконуватися у робочий час, а працівникам гарантується, згідно із ст. 119 КЗпП України, збереження місця роботи (посади) і середнього заробітку) не можуть їх виконувати. Але розкривши у дужках зміст «увільнення» таким чином, що «для таких працівників оголошується простій або здійснюється їх переведення на рівнозначну чи нижчу посаду», законодавець перешкоджає розумінню навіть того, чи на його думку в умовах воєнного стану апарат районної чи обласної ради може функціонувати. Адже якщо оголошується простій, то не варто й пропонувати переведення на будь-яку посаду в апараті ради. А якщо переведення на ту чи іншу посаду (очевидно лише в апараті відповідної ради) здатне уникнути простою, то які ж тоді підрозділи цього апарату продовжують функціонувати, коли сама рада припинила здійснювати свої повноваження? Цікаво, чи потрібно отримувати згоду у працівників апарату у разі переведення їх на рівнозначну чи нижчу посаду, адже вказівки про це немає у п. 7 ч. 3 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». З іншого боку, відповідно до статті 3 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-ІХ, в умовах воєнного стану така згода не обов'язкова. Однак, як послідовно наголошують у своїх роз'ясненнях Національне агентство України з питань державної служби [7] та Міністерство розвитку громад та територій України [8], Закон України № 2136-ІХ на посадових осіб місцевого самоврядування поширюється виключно в тій частині, яка не врегульована спеціальним Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року № 2493-ІІІ. А відповідно до ч. 3 ст. 10 Закону України № 2493-ІІІ у разі необхідності, за згодою сторін, посадова особа місцевого самоврядування може бути переведена на рівнозначну чи нижчу

посаду або посаду радника чи консультанта без конкурсного відбору.

Хочемо також привернути увагу до того, що досліджувані нами норми Закону України № 2259-ІХ, прийнятого 12 травня 2022 року, насправді дослівно були відображені у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану», прийнятому 24 березня 2022 року й підписаного Головою Верховної Ради України 09 квітня [9]. Однак Президент України досі не відреагував на цей Закон України жодним чином. Це зумовлює чергове питання: які наслідки має зумовити така бездіяльність? Адже відповідно до ст. 94 Конституції України Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження свідчить, що наша держава поки-що не у повній мірі використовує весь потенціал можливої ефективної взаємодії між органами державної влади України та органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Хочемо також наголосити на тому, що асиметрична війна зумовлює необхідність сучасних держав бути готовими до «ведення бойових дій» не лише на полях, де ведуться воєнні баталії, але й у віртуальному, інформаційному просторах, у психологічній та, звісно ж, у юридичній площині. Тому надзвичайно важливо ретельно формулювати загальнообов'язкові правила поведінки, аби забезпечити ефективне регулювання суспільних відносин. Це особливо важливо в умовах воєнного стану.

Література

1. Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/11_p_2020.pdf (дата звернення до ресурсу: 20.05.2022).

2. Депутати Львівської обласної ради 05 березня звернулися до країн-членів НАТО щодо закриття неба над Україною. URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/news/deputati-lvivskoj-i-oblasnoj-i-radi-zvernulisya-do-kraj-in-chleniv-nato-shchodo-zakrittya-neba-nad-ukrajinoju> (дата звернення до ресурсу: 20.05.2022).

3. Відбулася дванадцята позачергова сесія Полтавської обласної ради 08 квітня 2022 року. URL: <http://oblrada-pl.gov.ua/news/vidbulasya-dvanadcyata-rozachergova-sesiya-poltavskoyi-oblasnoyi-rady> (дата звернення до ресурсу: 20.05.2022).

4. Рішення Вінницької обласної ради від 29 квітня 2022 року. URL: <https://vinrada.gov.ua/upload/files/8Sklikannya/24ses/351.pdf> (дата звернення до ресурсу: 20.05.2022).

5. Депутати Тернопільської обласної ради ухвалили ряд рішень щодо діяльності закладів комунальної власності медичного спрямування 18 травня 2022 року. URL: <http://te-rada.org/list/?type=view&id=17550> (дата звернення до ресурсу: 20.05.2022).

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text> (дата звернення до ресурсу: 20.05.2022).

7. Відповіді на запитання щодо дії окремих положень Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136 «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <https://nads.gov.ua/vidpovidi-na-aktualni-pitannya-roboti-derzhavnoyi-sluzhbi-u-voeyennij-period/vidpovidi-na-zapitannya-shchodo-diyi-okremih-polozhen-zakonu-ukrayini-vid-15-bereznia-2022-r-2136-pro-organizaciyu-trudovi-h-vidnosin-v-umovah-voeyennogo-stanu> (дата звернення до ресурсу: 20.05.2022).

8. Деякі питання кадрового забезпечення та трудових відносин в органах місцевого самоврядування у період воєнного стану. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/deyaki-pytannya-kadrovogo-zabezpechennya-ta-trudovyh-vidnosyn-v-oms-u-period-voeyennogo-stanu/> (дата звернення до ресурсу: 20.05.2022).

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1256191> (дата звернення до ресурсу: 20.05.2022).